

Tadeusz Zienkiewicz

Białorusini na Uniwersytecie Stefana Batoiego w Wilnie : (rekonesans)

Acta Polono-Ruthenica 9, 173-183

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Zienkiewicz
Olsztyn

Białorusini na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (rekonesans)

W roku 1919, po ponad osiemdziesięciu latach, rozpoczął działalność odnowiony Uniwersytet w Wilnie. 28 sierpnia odbyła się uroczysta inauguracja, a 11 października tegoż roku w Auli Kolumnowej podpisano Akt Wskrzeszenia Uniwersytetu Stefana Batorego. Wśród 459 studentów, którzy wówczas podjęli studia, znalazło się sześciu Litwinów i czterech Białorusinów. Po roku 1920 liczba studiujących będzie stale wzrastać: w 1921 r. wyniesie 1735, a latach trzydziestych ponad trzy tysiące. Coraz więcej będzie też studentów Białorusinów, ale w żadnym roku ich liczba nie przekroczy stu. Przyczyn tego było kilka. Decydował przede wszystkim skład społeczny ludności białoruskiej mieszkającej na ziemiach północno-wschodnich państwa polskiego¹. Charakteryzował się on przewagą ludności wiejskiej i niezbyt dużą grupą inteligencji.

W latach 1915–1920 nastąpił bujny rozwój szkolnictwa białoruskiego, stopniowo w Polsce niepodległej likwidowanego jednak przez władze polskie². Na początku lat dwudziestych istniały dwa seminaria nauczycielskie i osiem gimnazjów białoruskich, a od roku 1932 działało tylko jedno – w Wilnie, ale i to zamknięto w roku 1937, przekształcając je w filię Gimnazjum im. J. Słowackiego. Jedyne seminarium nauczycielskie w Wilnie zlikwidowano w 1932 r. Zamykanie szkół białoruskich władze uzasadniały silnym oddziaływaniem na młodzież ideologii komunistycznej. Naukę w polskich szkołach średnich uniemożliwiały trudne warunki materialne młodzieży białoruskiej, pochodzącej głównie ze wsi. Brak możliwości zdobycia średniego wykształcenia było jedną z przyczyn tego, że Białorusini rzadko podejmowali studia.

---

¹ J. Żarnowski podaje liczbę 1 700 000 Białorusinów (*Spółczesność Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, Warszawa 1973, s. 373); wg J. Tomaszewskiego na terenie czterech województw północno-wschodnich mieszkało ich 1 950 000 (*Robotnicy Białorusini w latach 1919–1939 w Polsce*, „Acta Baltico-Slavica”, 1967, s. 94–95, 105).

² Z. Szybieka, *Historia Białorusi 1795–2000*, Lublin 2002, s.189, 280; A. Barszczewski, *Losy szkolnictwa białoruskiego w Polsce międzywojennej na łamach „Przeglądu Wileńskiego”*, „Acta Polono-Ruthenica”, t. 5, 2000, s. 63–74.

Uniwersytet Stefana Batorego (USB) był jedyną wyższą szkołą na ziemiach północno-wschodnich Rzeczypospolitej. Była to uczelnia polska, ale zróżnicowana etnicznie, wielonarodowa. Sporządzana co roku statystyka studentów i wolnych słuchaczy³ potwierdza, że od roku 1919, od momentu odnowienia uczelni, obok Polaków, Żydów, Rosjan studiowali tu Białorusini, a także Litwini, Tatarzy, Karaimi, Ukraińcy i inne grupy narodowościowe. Białorusini, po Polakach i Żydach, stanowili w latach dwudziestych trzecią pod względem ilościowym grupę narodowościową, dopiero w latach trzydziestych wyprzedzili ich Rosjanie. Liczba Białorusinów w USB w wybranych latach przedstawiała się następująco: 1919/20 – 4; 1920/21 – 19; 1921/22 – 49; 1923/24 – 36; 1924/25 – 26; 1925/26 – 21; 1926/27 – 30; 1928/29 – 57; 1929/30 – 61; 1930/31 – 56; 1931/32 – 85; 1932/33 – 79; 1933/34 – 94; 1938/39 – 94.

Tabela 1

Liczba studentów białoruskich na wydziałach USB

Wydziały USB	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1937/38
Wydz. Humanistyczny	6	6	10	12	16	13	5
Prawo i Nauki Społeczne	12	14	17	19	20	21	21
Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	24	29	10	27	23	33	26
Wydział Lekarski	11	13	11	15	12	15	21
Studium Rolnicze	3	7	7	10	5	6	15
Tcologia	1	2	1	2	2	4	5

Należy dodać, że kilka osób pochodzenia białoruskiego studiowało farmację i jedna zapisała się w roku 1938/39 na Wydział Sztuk Pięknych.

Wielonarodowość ziem północno-wschodnich nie znalazła odbicia w programach studiów USB. Nie było filologii białoruskiej czy rosyjskiej. Potrzebę utworzenia oddzielnych katedr i seminariów wschodniosłowiańskich dostrzegały władze Wydziału Humanistycznego. W *Księdze pamiątkowej ku uczczeniu 350. rocznicy założenia Uniwersytetu*⁴ pisano, że w roku akademickim 1921/22

³ Zob. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Program wykładów (Spis wykładów) w roku akademickim i skład Uniwersytetu*, 1: 1919/20 – 19; 1936/37; *Skład Uniwersytetu 1923/24 – 1937/38* (tamże statystyka studentów i wolnych słuchaczy w kolejnych latach); *Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1937/38 i Rocznik... 1938/39*; Zob. także: *Rocznik statystyczny Wilna 1931*, Wilno 1931; *Rocznik... 1933*.

⁴ [K. Kolbuszewski, J. Oko], *Wydział Humanistyczny Uniwersytetu S. Batorego w Wilnie w latach 1919–1920*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 350. rocznicy założenia i wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2, Wilno 1929, s. 161–163.

i 1923/24 nie obsadzone były katedry języków wschodniosłowiańskich, literatury litewskiej i ruskiej. Potrzebę uwzględnienia w ramach filologii słowiańskiej m.in. języka białoruskiego dostrzegali i dziekan Wydziału Humanistycznego Stefan Glixelli, który widział konieczność ukierunkowania zadań Uniwersytetu na kulturę regionu – na ziemię byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego⁵.

Tylko w roku akademickim 1920/21 w programie studiów uwzględniono lektorat języka białoruskiego, zajęcia prowadził prof. Marian Massonius, w czasie wojny dyrektor gimnazjum w Mińsku i Nieświeżu. W następnych latach nie wznowiono tego lektoratu. Dopiero w roku 1930/31 w spisie zajęć pojawił się język białoruski (kurs wyższy i niższy) prowadzony przez dr. Jana Stankiewicza. Teksty białoruskie i ich analizę, elementy gramatyki uwzględniał na zajęciach ze studentami polonistyki prof. Erwin Koschmieder⁶. Przybył on do Wilna z Wrocławia i objął katedrę filologii słowiańskiej. Zatrudniony był w USB w latach 1931–1939. Po jego ustąpieniu katedrę połączono z katedrą języka polskiego. Od roku akademickiego 1922/23 istniało Seminarium Filologii Słowiańskiej prowadzone przez dr. Olgierda Chomińskiego, zastępcę profesora. Program zawierał m.in. gramatykę starosłowiańską, proseminarium języków słowiańskich, w roku 1926/27 także fleksję języka ruskiego i polszczyznę kresową. Uwagę koncentrowano głównie na zagadnieniach języka polskiego.

Jak wspomniano, w roku 1930/31 wprowadzono lektorat języka białoruskiego (kurs niższy i wyższy), który prowadził dr Jan Stankiewicz. W roku 1938/39 zajęcia poszerzono o nową literaturę białoruską. Zagadnienia etnografii i etnologii Białorusinów uwzględniała na zajęciach w latach 1927–1931 prof. Cezaria Ehrenkreutzowa⁷, o jej wykładach informowało białoruskie pismo studenckie „Studenskaja Dumka”⁸. Przy USB istniało Muzeum Etnograficzne kierowane przez prof. Kazimierza Moszyńskiego, gromadzące zbiory kultury materialnej mieszkańców Wileńszczyzny, w tym Białorusinów⁹. O badaniach kultury białoruskiej przez K. Moszyńskiego pisał po latach były student USB Marian Pieciukiewicz¹⁰.

⁵ S. Glixelli, *Zadania regionalne Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu S. Batorego w Wilnie*, „Kurier Wilenski” 18 stycznia 1930.

⁶ Zob. T. Rudziński, *Pamięci legniczanina profesora Erwina Koschmiedera*, „Szkice Legnicke”, 1984, t. 12, s. 245–249.

⁷ J. Baudouin de Courtey – Ehrenkreutzowa Cesaria, *Zakład Etnologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i jego zadania*, „Balticoslavica”, 1933, t. 1, s. 75–98.

⁸ *Хроника*, „Студенская Дума”, 1924, nr 1.

⁹ M. Znamierowska-Pruefferowa, *Muzeum Etnograficzne USB w Wilnie i jego przyszłość*, „Lud”, 1932, t. 11, s. 1–11.

¹⁰ M. Pieciukiewicz, *Wkład Kazimierza Moszyńskiego do badań kultury ludowej Białorusinów*, [w:] *Kazimierz Moszyński: życie i twórczość*, Wrocław 1976, s. 65–70.

Władze wileńskiej Alma Mater starały się realizować ideę zgodnego współżycia narodów, przyjęły postawę otwartą i europejską, popierały rozwój życia naukowego i kulturalnego wszystkich grup narodowościowych, stwarzały także warunki rozwoju organizacjom, szczególnie kołom naukowym. O takim ideale uniwersytetu otwartego pisał Stanisław Swianiewicz na łamach pisma „Alma Mater Vilnensis”¹¹, powołując się na słowa Aleksandra Ćwikiewicza na temat znaczenia uczelni dla Białorusinów¹², a także mówił rektor Marian Zdziechowski w roku 1927, zwracając się do studentów obcej narodowości¹³.

W rzeczywistości ideały współdziałania i solidarności studenckiej nie były w pełni realizowane. Przejawy współpracy były widoczne w ramach Bratniej Pomocy i niektórych kół naukowych¹⁴, ale na sile przybierały wpływy Młodzieży Wszechpolskiej i innych ugrupowań prawicowych, pojawiała się niechęć do innych narodowości, co prowadziło do zamykania się we własnym kręgu. Dotyczyło to i Białorusinów¹⁵.

Ważną rolę w życiu towarzyskim, kulturalnym i naukowym Białorusinów pełniły organizacje studenckie. Najwcześniej, bo w roku 1920, powstał Hurtok Studentau Bełarusau, a w roku 1921 Białoruski Związek Studencki (noszący także nazwę Białoruski Związek Akademicki USB), którego dewizą było „Ajczyzna i Nawuka”. Pieczę nad tą organizacją sprawowali w latach dwudziestych członkowie radykalnej Hromady, a po jej rozwiązaniu Centrсажуа Antoniego Łuckiewicza – ugrupowania o ideologii narodowej, głoszącego potrzebę współpracy z polskim rządem, propagującego głównie rozwój pracy kulturalno-oświatowej. Wpływy w tej organizacji studenckiej miała też Chrześcijańska Demokracja. Białoruski Związek Studencki miał siedzibę na ul. Bonifaterskiej (następnie Zawalnej) i liczył kilkudziesięciu członków. W skład zarządu wchodził: Michaś Tulejka, Janka Szutowicz, Augień Bartul, później S. Stankiewicz i inni. Kuratorem z ramienia USB był początkowo prof. Stanisław Władyczko, później prof. Erwin Koschmieder. Związek ten prowadził bogatą i wszechstronną działalność: organizował wieczory dyskusyjne, cykl otwartych wykładów, spotkania literackie, koncerty, kursy zaoczne, wydawał pisma, zainicjował powstanie studenckiego chóru białoruskiego, wystawiał

¹¹ S. Swianiewicz, *My i oni*, „Alma Mater Vilnensis”, 1922, nr 1, s. 75–77.

¹² А. Цвікевіч, *Адраждзеньне Беларусі і Польшчы*, Берлін 1921.

¹³ Przemówienie immatrykulacyjne wygłoszone 6 lutego 1927 r.

¹⁴ Zob. I. Sławińska, *Współżycie narodów w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, „Wileńskie Rozmaitości”, 1994, nr 3.

¹⁵ Я. Занюк, *Аб польскім студэнстве УСБ і яго адносінах да беларускага студэнства*, „Студенская Думка”, 1929, nr 1. O roli w środowisku studenckim Młodzieży Wszechpolskiej pisze też Cz. Zgorzelski, *Przywołane z pamięci*, Lublin 1996, s. 78.

sztuki białoruskie m.in. W. Dunina-Marcinkiewicza, F. Alachnowicza (Olechnowicza), prowadził bibliotekę, organizował wycieczki itp.

Drugą organizacją była korporacja białoruska działająca z przerwami w latach trzydziestych (w roku 1934 została zawieszona przez rektora) – Białoruskie Stowarzyszenie Akademickie im. Franciszka Skoryny (tzw. Scorinia). Jej dewizą było „Labor omnia vincit”. Kuratorem jej byli prof. Jerzy Panejko, następnie dr Wiktor Sukiennicki i doc. Witold Świda.

Wśród kół naukowych działało też Akademickie Koło Przyjaciół Białorusoznawstwa USB, w roku 1934 liczące 144 członków. Kuratorem tego stowarzyszenia był prof. E. Kosek, później prof. E. Koschmieder. Prócz spotkań naukowych koło to organizowało wieczory poezji i pieśni białoruskiej. Jego nakładem ukazał się w roku 1933 poradnik pióra Mariana Paciukiewicza pt. *Uwahi dzela zapisywańnja bełaruskaj narodnaj tworczaści...*, Wilnia 1933.¹⁶

Poszczególne organizacje studenckie wydawały swoje czasopisma informujące o życiu kulturalno-literackim, naukowym, popularyzujące kulturę białoruską. Pisma te odgrywały ważną rolę w życiu kulturalno-literackim nie tylko studentów, ale i miasta. Na ich łamach publikowano utwory poetów białoruskich, w tym studentów. W latach 1922–1923 ukazały się cztery numery miesięcznika „Nasz Szlach” pod redakcją W. Turonka (następnie Bronisława Turonka i L. Mazaleuskiego), będącego organem Białoruskiego Związku Studenckiego. Pismo to prezentowało dorobek kulturalny i literacki Białorusinów, a także działalność patriotyczną tej organizacji. Wskrzyszano w nim wiarę w narodowy mesjanizm. Na jego łamach zamieszczono m.in. utwory Natalli Arsienniewej, w roku 1922 studentki USB, artykuły M. Krywiczonka (B. Turonka) i innych.

W latach 1924–1930 i 1935 wydano 42 numery miesięcznika społeczno-literackiego i naukowego „Studenskaja Dumka” pod redakcją Adolfa Zianiuka, następnie J. Szutowicza. W artykule wstępnym, zamieszczonym w numerze 1 z 1924 r., nakreślono program pisma i zadania studentów białoruskich. Celem pisma jako organu Białoruskiego Związku Studenckiego było, jak pisano w pierwszym numerze z grudnia tego roku¹⁷, rozwijanie świadomości białoruskiej młodzieży akademickiej i przygotowanie jej – jak głoszono w innym artykule – „Ісьці у народ”, „У народ ды з народам”¹⁸. Pismo to szeroko prezentowało historię ruchu studenckiego, działalność powstałą w Pradze w 1924 r.

¹⁶ Zob.: *Litewska i białoruska książka w Polsce (przegląd za lata 1933 i 1934)*, „Przegląd Wileński” 1935, nr 15–16. Marian Paciukiewicz po wojnie pracował w Muzeum Etnograficznym w Toruniu.

¹⁷ Сьнежань 1924, 1924, nr 1.

¹⁸ А. Клімовіч, *Студэнскім шляхам*, „Студэнская Думка”, 1929, nr 1.

centrali – Zjednoczenia Białoruskich Organizacji Studenckich (ABSA), zapoznawało z folklorem, publikowało utwory studentów: Chwiedara Iljaszewicza, Auhiena Bartula, Natalli Arsienniewej (m.in. jej przekład fragmentu *Dziadów* cz. II A. Mickiewicza) i innych poetów białoruskich. Drukowało artykuły krytycznoliterackie m.in. A Łuckiewicza, J. Stankiewicza, S. Stankiewicza. Każdy numer zawierał dział „Хроника” informujący o życiu studenckim, m.in. podawał nazwiska Białorusinów-absolwentów Uniwersytetu.

Organem Białoruskiego Związku Studenckiego był też wydawany w latach 1929–1939 miesięcznik „Szlach Moładzi” drukowany grażdanką i łacinką, redagowany przez Mariana Paciukiewicza (następnie J. Najdziuka). Było to czasopismo społeczno-kulturalne i literackie. Posiadało stałą rubrykę „Literaturny Ad-dzieł” i w latach 1938–39 dodatek „Szlach Biełaruskaha Studenta”. Redagowane było w duchu chrześcijańskim i patriotycznym. Zaczęto go wydawać w okresie ograniczania i likwidacji przez władze polskie organizacji białoruskich, w tym Towarzystwa Białoruskiej Szkoły. Ukazanie się czasopisma zapoznającego z folklorem, geografją, historią Białorusi, prezentującego twórczość literacką kilkunastu poetów miało w tym czasie szczególne znaczenie¹⁹.

Białoruska Korporacja Studencka „Scorynia” wydała w latach 1931–32 i w roku 1934 kilka numerów pisma społeczno-naukowego i literackiego drukowanego łacinką „Novaja Varta”. Jej redaktorem był K. Hliński (następnie Tomasz Hryszkiewicz). Numer 1 ukazał się w listopadzie 1931 r. W artykule wstępnym *Ad redakcyi* nakreślono zadania studentów białoruskich, głoszone ideę braterstwa młodzieży bez względu na narodowość i wiarę.

Studenci pisali też do wielu innych dzienników, czasopism, jednodniówek, m.in. do ukazującego się w latach 1935–1938 (1939) pisma „25 Sakawika” – organu białoruskiej młodzieży akademickiej, którego tytuł nawiązywał do uniwersału z 25 marca 1918 r. ogłaszającego niezależność Białorusi. Pismo o charakterze chrześcijańskim występowało przeciw faszyzmowi, kapitalizmowi i komunizmowi, zawierało informacje o życiu i działalności studentów w Białoruskim Związku Studentów. W 1929 r. ukazały się pod redakcją Wialeckiego dwa numery pisma „Wolnaja Dumka”, stanowiącego, jak zaznaczano w podtytule, organ postępowej studenterii białoruskiej. O obliczu pisma świadczył też druk utworów literackich radykalnych poetów – Leopolda Rodziewicza i Uładzimira Żyłki²⁰.

Na terenie uniwersytetu odbywały się spotkania naukowo-literackie. Ich organizatorem było Koło Przyjaciół Białorusoznawstwa. Na program takiego spotkania

¹⁹ Zob. charakterystykę pisma: J. Traczuk, *Prasa białoruska w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*, „Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria XIII”, Warszawa 1992, s. 229, 313.

²⁰ Zob. *ibidem*, s. 269, 275.

odbytego 7 maja 1933 r. składał się referat Stanisława Stankiewicza o literaturze białoruskiej, deklamacje wierszy Natalli Arsienniewej, Janki Byliny, Michasia Maszary, Michasia Wasilka, Jazepa Wilkouszczyka i absolwenta historii USB Teodora (Chwiedara) Iljaszewicza²¹. Podobny wieczór poświęcony poezji białoruskiej odbył się 15 marca 1936 r. w Sali Śniadeckich, zorganizowany wspólnie z Białoruskim Związkiem Studenckim²². Odczyt o młodej poezji białoruskiej wygłosił także S. Stankiewicz, a następnie deklamowano wiersze N. Arsienniewej, studenta Wydziału Lekarskiego Anatola Biarozki, Ch. Iljaszewicza, M. Maszary, M. Tanka i M. Wasilka. Wystąpił chór działający przy Białoruskim Związku Studenckim. 25 lutego tegoż roku Białoruski Związek Studencki zorganizował spotkanie naukowe z dr. Janem Stankiewiczem na temat powstania starokrywickiego języka literackiego oraz utworów zamieszczonych w białoruskich letopisach.

Sekcja naukowa Białoruskiego Związku Studenckiego, kierowana przez Janka Szutowicza, organizowała co tydzień cykl wykładów publicznych, zapraszając do ich wygłoszenia Jana Stankiewicza, ks. Adama Stankiewicza, ks. Wincenta (Hadleuskiego) Godlewskiego, Iwana Dworczanina, Antona Łuckiewicza, Jana Sawickiego. Tematyka wykładów obejmowała literaturę białoruską, językoznawstwo, etnografię, historię Białorusi.

Aktywnie uczestniczył w białoruskim i polskim życiu literackim dr **Stanisław Stankiewicz** (1907–1980), działacz studencki i Chrześcijańskiej Demokracji, poeta, tłumacz utworów z języka polskiego i litewskiego, krytyk i historyk literatury, który ukończył USB w 1933 r. Jego nazwisko znaleźć można w składach redakcji czołowych pism białoruskich. Uczestniczył w wieczorach naukowo-literackich studentów białoruskich. W roku 1936 ukazała się nakładem Towarzystwa Pomocy Naukowych im. E. i E. Wróblewskich jego praca (będąca rozprawą doktorską) pt. *Pierwiastki białoruskie w polskiej poezji romantycznej*, cz. I: *Do roku 1830* (dedykowana prof. M. Kridłowi). O jego zainteresowaniach polsko-białoruskimi związkami literackimi świadczą publikacje na łamach „Przeglądu Wileńskiego”. W roku 1933 w numerach 3–5 zamieścił artykuł pt. *Szkoła białoruska w polskiej literaturze romantycznej*, będący kontynuacją wymienionej już rozprawy. Z pewnością to on ukrywał się pod pseudonimem Ignacy Słaniewski jako autor pracy o twórczości Elizy Orzeszkowej. W numerach 9–14 tegoż pisma z roku 1932 ukazał się jego szkic pt. *Białoruska twórczość ludowa w utworach Orzeszkowej*. W następnym roku w numerach 9–14 S. Stankiewicz już

²¹ Zob. St., *Młoda poezja białoruska*, „Przegląd Wileński”, 1933, nr 10. O podobnym wieczorze donosiło „Słowo” 1933, nr 122.

²² *Kronika Wileńska*, „Słowo”, 1936, nr 72 ; Zob. też: „Kotośsie”, 1936, nr 1.

pod własnym nazwiskiem opublikował artykuł pt. *Przyroda nadniemeńska w utworach Elizy Orzeszkowej*. W obu przypadkach podano informację, że są to fragmenty pozostającej w rękopisie pracy *Żywiół białoruski w twórczości Orzeszkowej*. Autor ten zapoznawał w „Przeglądzie Wileńskim” polskiego czytelnika z literaturą białoruską, współpracował z czasopismem „Środy Literackie”. 15 stycznia 1936 r. na spotkaniu w ramach Śród Literackich wygłosił referat na temat literatury w Sowieckiej Białorusi²³. Popularyzował też literaturę białoruską w kilku innych pismach polskich, drukował artykuły w czołowych czasopismach białoruskich. Podjął też współpracę, podobnie jak ks. Adam Stankiewicz, Janka Stankiewicz, Antoni Łuckiewicz, z organem Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej – „Balticoslavica”, kierowanym przez profesora USB E. Koschmiedera. Po roku 1944 swoją działalność krytyczną i historycznoliteracką kontynuował na emigracji²⁴.

Dr **Janka (Jan) Stankiewicz** (1891–1976) był językoznawcą, krytykiem literackim, historykiem, zajmował się onomastyką, badał dzieje piśmiennictwa starobiałoruskiego (krywickiego). W Uniwersytecie Karola w Pradze uzyskał stopień doktora. Od roku akademickiego 1930/31 był lektorem języka białoruskiego na USB, a w 1938/39 prowadził zajęcia z nowszej literatury białoruskiej, brał też udział w spotkaniach ze studentami, należał do Koła Przyjaciół Białorusoznawstwa. Współpracował z Instytutem Europy Wschodniej, prowadząc badania naukowe i zamieszczając szereg artykułów na łamach pisma „Balticoslavica”. Brał udział w zjeździe filologicznym w Warszawie, gdzie wygłosił referat pt. *Rusyfikacja języka białoruskiego w BSRR*. Był posłem do Sejmu. W roku 1939 opublikował w Wilnie pracę pt. *Гісторыя беларускага языка*. Inne jego prace ukazały się na emigracji²⁵.

Jedną z wybitniejszych poetek białoruskich była niewątpliwie **Natalla Arsienniewa** (1903–1998). Urodziła się co prawda w Baku, ale dzieciństwo i młodość spędziła w Wilnie i miasto to figurowało w dokumentach jako miejsce urodzenia. Tu ukończyła w roku 1921 gimnazjum białoruskie i podjęła studia na Wydziale Humanistycznym USB. W roku 1922 wyszła za mąż za oficera Wojska Polskiego i wyjechała z Wilna. Jej udział w życiu literackim miasta ograniczał się wtedy do nadsyłania (głównie z Chełmna i Rawicza) wierszy do prasy białoruskiej. W roku 1927 w wydawnictwie B. Kleckina w Wilnie ukazał się jej

²³ Zob. J. Hernik-Spalińska, *Wileńskie Środy Literackie (1927-1939)*, Warszawa 1998, s. 250-252. Autorka ma wątpliwości, czy autorem prelekcji był Stanisław czy Adam Stankiewicz. Był nim Stanisław (zob. informację w „Kałoście” 1936, nr 1).

²⁴ Zob. *Беларускія пісьменнікі. Біябібліяграфічны слоўнік*, t. 6, Мінск 1995, s. 669–673.

²⁵ Ibidem, t. 6, s. 674–676.

tomik poezji *Pad sinim nieba*. O popularności poetki i jej wpływie na młodych twórców świadczy druk jej utworów w kilkunastu pismach, począwszy od „Naszej Niwy” z roku 1920 po „Nioman” (1932), „Kałoście” (1935–1939), „Biełarucki Letapis” (1936–1939), publikowała także w pismach studenckich „Nasz Szlach” i „Studenskaja Dumka”. O jej twórczości mówiono na spotkaniach studenckich poświęconych współczesnej poezji, recytowano utwory. W roku 1937 odbył się jej wieczór autorski w Wilnie²⁶.

Historię na Uniwersytecie Stefana Batorego ukończył **Teodor (Chwiedar) Iłjaszewicz** (1910–1948), otrzymując w roku 1936 tytuł magistra na podstawie pracy pt. *Drukarnia Domu Mamoniczów w Wilnie 1572–1622*²⁷. Urodził się on w Wilnie w rodzinie listonosza. Ukończył gimnazjum białoruskie i podjął studia na USB. Zadebiutował w roku 1925 utworem *Wiasennija matywy* na łamach pisma „Studenskaja Dumka”. W 1929 r. wydał tomik wierszy pt. *Wiesnapieśni*. W roku 1932 opublikował zbiorek *Zornym szlacham*, a w 1933 – szkic *Jadwihin Sz. (Anton Lawicki). Życie i literaturna twórczość* i w roku 1936 – tomik poezji *Zachwarbawannyja wierszy*. Był jednym z najbardziej znanych poetów białoruskich i jego utwory zamieszczało kilkanaście pism, w tym „Kałoście”, „Nioman”, „Radnyja Honi”, „Maładaja Biełaruś”, „Chryścijanska Dumka”, studenckie „Novaja Varta”. W okresie wileńskim uprawiał głównie lirykę pejzażową i osobistą. Na emigracji kontynuował twórczość literacką, w której porzmięwa motyw tęsknoty²⁸.

Absolwentem Wydziału Lekarskiego USB był **Anatol Biarozka** (Maciej Smarszczok) pochodzący z okolic Brześcia (pow. lachowicki). Jego wiersze charakteryzują się dużą metaforyzacją języka i nawiązaniem do epickiej tradycji. Publikował raczej mało. Jego utwory zamieszczały pisma „Kałoście”, „Zaranka”, „Kryhałom”. Po wojnie przebywał w Niemczech, następnie w Ameryce²⁹.

Studia na USB odbył **Eugeniusz (Augień) Bartul**. Przybył do Wilna z Łotwy. Był autorem udratyzowanych baśni i legend. Współpracował z wieloma pismami: „Mówią młodzi”, „Studenskaja Dumka” (wchodził w skład redakcji), „Szlach Moładzi”, „Biełarucka Kultura”, „Biełaruckaja Krynica”, „Kaladny Zwon”, „Biełaruckaja Dumka”, „Biełarucki Dzień”, „Radnyja Honi”.

²⁶ W roku 1940 N. Arsienniewa została aresztowana i wywieziona do Kazachstanu. W latach 1941–1944 przebywała wraz z mężem w Mińsku, od roku 1945 na emigracji w Niemczech, następnie w Stanach Zjednoczonych. Zob. m.in.: Я. Чыквін, *Між Вільняй а Рочэстэрэм (Творчасць Наталлі Арсеньневай)*, [w:] Я. Чыквін, *Далёкія і блізкія*, Беласток 1997; *Беларускія пісьменнікі. Біябібліяграфічны слоўнік*, т. 1, Мінск 1992, s. 103–105.

²⁷ Wydana drukiem w Wilnie w roku 1938.

²⁸ Zob. m.in. *Беларускія пісьменнікі...*, т. 3, Мінск 1994, s. 14–16.

²⁹ Zob. *Туга на Радзіме. Паэзія беларускай эміграцыі*, Мінск 1992, s. 210–219.

Stanisław Hryniewicz (1902–1945) był słuchaczem Wydziału Lekarskiego USB. Studia przerwał, udał się do Poznania i tam kontynuował naukę. Pracował jako lekarz. Walczył o rozwój białoruskiej oświaty, popularyzował wiedzę medyczną. Jego dramaty i utwory prozatorskie ukazywały życie wsi białoruskiej. Współpracował z pismem „Studenskaja Dumka”. Był działaczem Chrześcijańskiej Demokracji. Przetłumaczył z łaciny i opublikował w Wilnie w roku 1934 *O naśladowaniu Jezusa Chrystusa* Tomasza a Kempis³⁰.

Na łamach pism studenckich publikowali swoje utwory i inni, m.in. **Marian Piaciukiewicz** (Peciukiewicz), ps. Marlicz, redaktor pisma „Szlach Moładzi”, członek kolegium redakcyjnego „Kałośsia”, publikujący utwory na łamach pism „Szlach Moładzi”, „Biełaruskaja Krynica”, „Narodnaja Niwa”.

Artykuły w piśmie „Studenskaja Dumka” zamieszczał jej redaktor, absolwent prawa USB z roku 1928, **Adolf Zianiuk**.

Oddzielnego potraktowania wymagają inne instytucje naukowe w Wilnie, powiązane personalnie z USB. Od roku 1930 działał w Wilnie Instytut Badań Europy Wschodniej³¹. Zakładem Białorusioznawstwa kierował pracownik Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB doc. Seweryn Wysłouch, członek Białoruskiego Towarzystwa Naukowego. Instytut wydawał biuletyn naukowy „Balticislavica”, z którym współpracowali m.in. dr Jan Stankiewicz – lektor języka białoruskiego, Halina Turska – asystentka w Katedrze Sławistyki, Stanisław Stankiewicz, a w dziale bibliograficznym biuletynu uwzględniano i omawiano białoruskie pisma „Hadawik Biełaruskaha Naukowaha Tawarystwa”, „Kałośsie” i pisma wydawane w Mińsku – „Litaratura i Mastactwo”, „Połymja”. Instytut miał dobrze zaopatrzoną bibliotekę, liczącą 13 tys. woluminów, w tym książki białoruskie i szereg czasopism radzieckich. Przy Instytucie działała Wyższa Szkoła Nauk Politycznych, w której zajęcia z zakresu państw bałtyckich i ZSRR prowadzili pracownicy naukowcy USB. W 1932 r. Liczba studentów nie przekraczała 500, wśród nich dominowali Polacy, byli też Żydzi, Rosjanie, Ukraińcy i trzech Białorusinów³².

Po wkroczeniu do Wilna wojsk litewskich jesienią 1939 r., władze przystąpiły do likwidacji USB, dokonując przejęcia, a 15 grudnia ostatecznie zamykając uczelnię. Senat Uniwersytetu Stefana Batorego w proteście z grudnia tegoż roku, skierowanym do profesorów uniwersytetów całego świata, argumentował m.in. następująco potrzebę istnienia wileńskiej Alma Mater:

---

³⁰ Zob.: *Вяртанне да сваіх. Станіслаў Грынкеві, Франук Грышкевіч, Уладзьслаў Казлоушык. Прадмова, укладанне і каментарыі Сергея Чыгрына, Беласток 1999; Беларускія пісьменнікі...*, т. 6, s. 566–567. S. Hryniewicz został aresztowany przez władze radzieckie i rozstrzelany.

³¹ Zob. szerzej: R. Dworak, *Instytut Europy Wschodniej (1930–1939)*, „Europa”, 1987, nr 1–2, s. 6–21.

³² Ibidem.

„Uniwersytet Stefana Batorego był głównym motorem życia w mieście [...], jednoczył we wspólnej pracy naukowej ludzi różnych narodowości, złączonych znajomością języka polskiego. Dość powiedzieć, że w roku akademickim 1938/39 na ogólną liczbę 3110 słuchaczy było 2261 Polaków, 417 Żydów, 212 Rosjan, 94 Białorusinów, 85 Litwinów, 28 Ukraińców, 13 Niemców. Uniwersytet Stefana Batorego skupiał przede wszystkim żywoły miejscowe, skoro na wspomnianą liczbę 3110 studentów: 1620 pochodziło z samego Wilna i najbliższej okolicy, 852 z województw sąsiednich (białostockiego, nowogródzkiego i poleskiego), 39 z zagranicy, a dopiero 599 z pozostałych części Rzeczypospolitej Polskiej. Nauka zbliża ludzi i narody, toteż Uniwersytet Stefana Batorego wywierał dobroczynny wpływ w kierunku tego zbliżenia, pracując naukowo nad wieloma zagadnieniami ściśle związanymi z regionem wileńskim, przez co wyświadczył przysługę kulturze wszystkich grup narodowościowych, które skupiał i wychowywał w atmosferze wolności sumienia”³³.

Резюме

Беларусы на Універсiтeце Стeфана Батoрiя в Вiльнe

В Унiвeрситeце Стeфана Батoрiя в Вiльнe с 1919 пo 1939 гoд крoмe пoлякoв училiсь и другиe нaции: еврей, беларусы, русские, украинцы. Все они старались создать свои организации, развивать культурно-литературную жизнь.

Беларусы создали Беларусский союз студентов, корпорацию „Скорыня” и научно-исследовательский Кружок приятелей беларусознания. Издавались беларусские студенческие журналы.

Развивалась и литературная жизнь: появлялись сборники стихов, произведения студентов печатались во многих периодических изданиях, проходили научные, литературно-художественные собрания и вечера. В УСБ учились поэты: Наталья Арсеннева, Аугень Бартуль, Анатолий Бярозка, Хведар Ильяшевич, критик литературы Станислав Станкевич.

Summary

The Byelorussians at the University Stefan Batory of Vilnius

At Stefan Batory University of Vilnius in the period from 1919 until 1939 apart from Poles also Jews, Byelorussians, Russians and Ukrainians studied. All of them tried to set up their own organizations, to develop cultural and literary activity.

Literary life also flourished, issued were poetic volumes, students' pieces were published in all kinds of periodicals; organized were scientific as well as literary-artistic meetings. At the Vilnius University, among others, studied the following poets: N. Arseniewa, A. Bartul, A. Bia-rozka, Ch. Iliaszewicz as well the literary and historian Stanisław Stankiewicz.

---

³³ *Protest Senatu Uniwersytetu Stefana Batorego do profesorów całego świata, Wilno, grudzień 1939, [w:] Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały. Zebrał i wstępem opatrzył Piotr Łossowski, Warszawa 1991, s. 74–75.*